Φως Ιλαρόν

Μηνιαία Έκδοση της Ενορίας Περιβολίων Ρεθύμνου. φ. 11, Αύγουστος 2013

Λίγα λόγια για τη θεία λειτουργία

Η θεία λειτουργία [θεία = ιερή, ενώ «λειτουργία», από τις λέξεις λείτος (=λαός) + έργο σημαίνει «έργο του λαού»] είναι η κορυφαία πράξη προσέγγισης του Θεού στο χριστιανισμό και η συμμετοχή σ' αυτήν ισοδυναμεί με συμμετοχή στο **Μυστικό Δείπνο**, ο οποίος επαναλαμβάνεται σε κάθε θεία λειτουργία με το Μυστήριο της Θείας Μετάληψης, δηλ. της Θείας Κοινωνίας. Συμμετέχουμε στη θ. λειτουργία και όταν την παρακολουθούμε, αλλά κυρίως όταν κοινωνούμε (μεταλαβαίνουμε).

Τη λειτουργία που γίνεται σήμερα στους ορθόδοξους ναούς την έχει γράψει ο μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας άγιος **Ιωάννης ο Χρυσόστομος** (γύρω στο 400 μ.Χ.). Βασίστηκε στη θεία λειτουργία που είχε γράψει λίγα χρόνια νωρίτερα ένας άλλος μεγάλος Πατέρας της Εκκλησίας και άγιος, **ο Μέγας Βασίλειος** (και οι δύο αυτοί άγιοι υπήρξαν και γίγαντες υπερασπιστές των φτωχών και αντιστάθηκαν στην εξουσία της εποχής τους μέχρι θανάτου).

Η λειτουργία του Μ. Βασιλείου τελείται σήμερα 10 φορές το χρόνο:
Τις πρώτες πέντε Κυριακές της Μεγάλης Σαρακοστής (Σαρακοστής του Πάσχα),
Την παραμονή των Χριστουγέννων (κολλημένη στον εσπερινό των Χριστουγέννων),
Την παραμονή των Θεοφανίων (κολλημένη στον εσπερινό των Θεοφανίων),
Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς (εορτή του Μ. Βασιλείου),
Τη Μεγάλη Πέμπτη (κολλημένη στον εσπερινό της Μ. Παρασκευής),
Το Μέγα Σάββατο (κολλημένη στον εσπερινό του Πάσχα).

Η θεία λειτουργία χωρίζεται σε δύο μέρη: στο μέρος **του Ευαγγελίου** (που είναι ιστορικό και διδακτικό) και στο μέρος **της Θείας Μετάληψης** (που είναι το σημαντικότερο).

Η δομή της (δηλ. η σειρά των πραγμάτων που γίνονται μέσα σ' αυτήν) είναι τέτοια, που να συνιστά συμβολική επανάληψη της ζωής του Χριστού, από τη γέννηση ώς την ανάστασή Του.

Α. Η *αγία* Προσκομιδή

Η λειτουργία αρχίζει με την τρίτη καμπάνα (συνήθως σήμερα παίζονται δύο καμπάνες, οπότε η καμπάνα της λειτουργίας είναι η δεύτερη). Νωρίτερα έχει γίνει ο **Όρθρος**, στον οποίο ψάλλονται οι «κανόνες» και τα «τροπάρια» της εορτής της ημέρας, που είναι έργα κλασικής μουσικής Βυζαντινών μουσικών, πολλοί από τους οποίους είναι και άγιοι, όπως οι άγιοι **Ιωάννης ο Δαμασκηνός, Κοσμάς ο Μελωδός, Ιωσήφ ο Υμνογράφος** κ.π.ά.

Κατά τη διάρκεια του Όρθρου έχει γίνει η **ακολουθία της Προσκομιδής,** κατά την οποία, από τη σφραγίδα του προσφόρου (του ψωμιού της Θείας Μετάληψης) έχει βγει και τοποθετηθεί στο μικρό δίσκο (το *δισκάριο*) το κεντρικό κομμάτι («αμνός» = αρνάκι, δηλ. ο Χριστός), δεξιά του ένα μικρό κομμάτι («*μερίδα*») για την Παναγία και αριστερά του η μερίδα των αγγέλων, των προφητών και των αγίων. Επίσης, ένα τεμάχιο για τον επίσκοπο του τόπου και ένα «*ψιχίον*» (ψίχουλο) για κάθε όνομα που έχουν φέρει οι χριστιανοί στον ιερέα να μνημονεύσει, είτε πρόκειται για

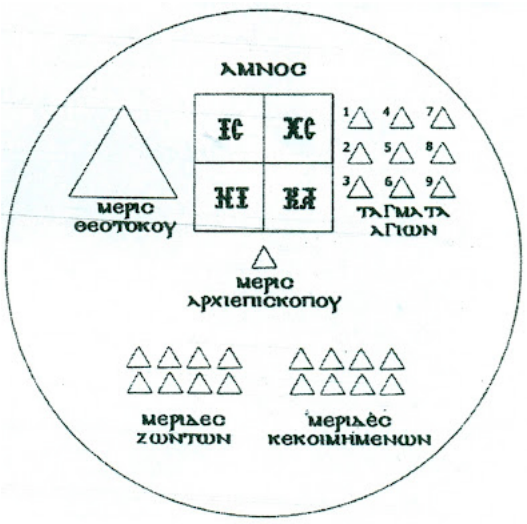

ονόματα ζωντανών είτε νεκρών (κεκοιμημένων). Οι μερίδες αυτές αργότερα θα ενωθούν με το Σώμα και το Αίμα του Χριστού στο άγιο ποτήριο της Θείας Μετάληψης. Γι' αυτό, θεωρείται μέγιστη ωφέλεια να μνημονεύονται τα ονόματα ζωντανών και κεκοιμημένων στην ακολουθία της Προσκομιδής και υπάρχουν πολλές μαρτυρίες αγίων, αλλά και κοινών ανθρώπων, για ψυχές που εμφανίστηκαν σε όνειρα και ζήτησαν αυτή τη μνημόνευση, ακόμη κι από ανθρώπους που δε γνώριζαν καν τι είναι αυτό.

Η Προσκομιδή τελείται στην Πρόθεση, μια θυρίδα στ' αριστερά της Αγίας Τράπεζας, που συμβολίζει το σπήλαιο όπου γεννήθηκε ο Χριστός, γι' αυτό και συχνά εκεί ζωγραφίζεται η Γέννηση του Χριστού. Κατόπιν, πάνω στο δισκάριο με τις μερίδες του ψωμιού μπαίνει ο «αστερίσκος» (δες φωτογραφία), ένα σκέπασμα που συμβολίζει το άστρο της Βηθλεέμ, και τα τίμια δώρα (δηλ. το δισκάριο και το ποτήριο με το κρασί, που αργότερα θα γίνει Αίμα Χριστού) σκεπάζονται με κάλυμμα και μένουν σκεπασμένα σε όλο το πρώτο μέρος της λειτουργίας. Αυτό συμβολίζει το ότι ο Χριστός, μέχρι που έγινε 30 ετών, κρατούσε σκεπασμένη τη θεϊκή Του ιδιότητα και δεν την αποκάλυπτε ούτε με θαύματα ούτε με διδασκαλία.

Αυτή είναι η προετοιμασία για τη θεία λειτουργία, που γίνεται πριν ακόμη χτυπήσει η τρίτη καμπάνα. Φυσικά περιέχει πολλές προσευχές και συμβολικές φράσεις και κινήσεις, που δεν αναφέραμε εδώ.

Β. Το α΄ μέρος της θείας λειτουργίας (μέρος του Ευαγγελίου).

Ενώ χτυπά η τρίτη καμπάνα, οι ψάλτες ψάλλουν τη **Μεγάλη Δοξολογία,** που αρχίζει με το στίχο *Δόξα σοι, τω δείξαντι το φως, δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία* (δόξα σε Σένα, που μας έδειξες το φως, δόξα στον ύψιστο Θεό και ειρήνη στη γη και ευτυχία στους ανθρώπους). Είναι ο ύμνος των αγγέλων, που, όπως αναφέρεται στο κατά Λουκάν ευαγγέλιο, έψαλαν τη νύχτα που γεννήθηκε ο Χριστός στο σπήλαιο της Βηθλεέμ. Η στιγμή αυτή συμβολίζει **τη γέννηση του Χριστού.**

Η καθαυτό λειτουργία αρχίζει με την εκφώνηση:

Ευλογημένη η βασιλεία του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν.

Σ' αυτή την εκφώνηση οι χριστιανοί πρέπει να σηκωθούν από τις καρέκλες τους, από σεβασμό προς την Αγία Τριάδα. Μετά μπορούν να ξανακαθίσουν.

Ακολουθούν τα **Ειρηνικά:** μια σειρά ευχές (=προσευχές), με τις οποίες προσευχόμαστε για την ειρήνη στον κόσμο και για κάθε τομέα της ζωής: για ευνοϊκό άνεμο, καλή σοδειά, καλό ταξίδι σ' εκείνους που ταξιδεύουν, αλλά και για τους αιχμαλώτους, τους πονεμένους, τους δυστυχισμένους κ.τ.λ. Τα *Ειρηνικά* λέγονται και **Μεγάλη Συναπτή** (συναπτή = σειρά λόγων που συνάπτονται, δηλ. ακουμπάνε ο ένας στον άλλο, λέγονται κατά σειράν).

Η πρώτη ευχή των Ειρηνικών τους δίνει και το όνομά τους: *Εν ειρήνη του Κυρίου δεηθώμεν* (ας παρακαλέσουμε τον Κύριο έχοντας μέσα μας ειρήνη). Κάθε ευχή καταλήγει στη φράση «*του Κυρίου δεηθώμεν*», δηλ. «ας παρακαλέσουμε τον Κύριο» για ό,τι έχει ειπωθεί αμέσως πριν. Σ' αυτό, οι ψάλτες απαντούν «*Κύριε, ελέησον*».

Να αναφέρουμε εδώ ότι οι απαντήσεις του ψάλτη κάποτε λέγονταν απ' όλο το λαό, δηλ. απ'

όλους όσοι βρίσκονταν στην εκκλησία. Άρα ο ψάλτης συμμετέχει στη λειτουργία ως αντιπρόσωπος του λαού. Εξάλλου, **ολόκληρη η θεία λειτουργία δεν τελείται μόνο από τον ιερέα, αλλά από το χριστιανικό λαό και ο ιερέας είναι τα «χέρια» αυτού του λαού,** που προσφέρουν στο Θεό τα τίμια δώρα (άρτο και οίνο) και τα λαμβάνουν πίσω ως Σώμα και Αίμα Χριστού, πάλι υπέρ του λαού. Γι' αυτό και **ο ιερέας στη λειτουργία δε λέει ποτέ «αμήν».** Το «αμήν» (=μακάρι), που σημαίνει συμφωνία και συγκατάθεση με τα λόγια του ιερέα, ανήκει πάντα στον ψάλτη, δηλαδή στο λαό.

Ακολουθούν τα **Αντίφωνα:** στίχοι από προφητικούς ψαλμούς της Παλαιάς Διαθήκης (δηλ. μέσα από την Αγία Γραφή), που συνοδεύουν σύντομες επικλήσεις στο Χριστό και την Παναγία (α΄ και β΄ αντίφωνα) και το αναστάσιμο απολυτίκιο της Κυριακής (στο γ΄ αντίφωνο) ή (αν είναι καθημερινή) το απολυτίκιο του αγίου της ημέρας ή της εορτής της ημέρας, για να γίνει η Μικρή Είσοδος.

Το πρώτο αντίφωνο λέει: *«Ταις πρεσβείαις της Θεοτόκου, Σώτερ, σώσον ημάς»* (με τη μεσολάβηση της Θεοτόκου [της Παναγίας], Σωτήρα, σώσε μας).

Και το δεύτερο: *«Σώσον ημάς, Υιέ Θεού, ο αναστάς εκ νεκρών, ψάλλοντάς σοι αλληλούια»* (σώσε μας, Υιέ του Θεού, που αναστήθηκες από τους νεκρούς, εμάς που σου ψάλλουμε αλληλούια). «Αλληλούια» = δόξα στο Θεό (εβραϊκή λέξη, που τη λαμβάνουμε από την Αγία Γραφή, στην οποία έχει καταγραφεί όπως είναι).

«Τα αντίφωνα μας αγιάζουν και μας προπαρασκευάζουν για το μυστήριο. Ταυτόχρονα όμως μας θυμίζουν τα πρώτα χρόνια της παρουσίας του Χριστού στη γη, τότε που Εκείνος δεν φαινόταν ακόμα στον πολύ κόσμο, και για αυτό ήταν απαραίτητα τα προφητικά λόγια. Όταν αργότερα εμφανίστηκε ο Ίδιος, δεν υπήρχε πλέον ανάγκη των προφητών, αφού Τον έδειχνε παρόντα ο Βαπτιστής Ιωάννης».*

Κατά **τη Μικρή Είσοδο** ο ιερέας παίρνει το Ευαγγέλιο από την Αγία Τράπεζα και το βγάζει από τη διπλανή πύλη του Ιερού και το βάζει από την Ωραία Πύλη, για να το τοποθετήσει πάλι στην Αγία Τράπεζα. Οι χριστιανοί παρακολουθούν αυτή την πορεία όρθιοι (όπως είναι όρθιοι κάθε φορά που εμφανίζεται ο ιερέας στην Ωραία Πύλη). Η πράξη αυτή συμβολίζει τη στιγμή που ο Ιησούς **άρχισε να διδάσκει**. Το κερί, που προχωρά μπροστά από το Ευαγγέλιο, συμβολίζει τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο (Βαπτιστή), που με το κήρυγμά του προετοίμασε τον κόσμο για να δεχτεί το Χριστό.

Στη Μικρή Είσοδο ο ιερέας κρύβει το πρόσωπό του με το Ευαγγέλιο. Θέλει να δείξει έτσι ότι τώρα η προσωπικότητά του υποχωρεί, για να περάσει ο Χριστός, που λίγο αργότερα το Σώμα και το Αίμα Του θα βρεθούν στην Αγία Τράπεζα.

Ακολουθούν **τα βασικά τροπάρια της ημέρας** (μικρογραφία αυτών που έχουν ήδη ειπωθεί νωρίτερα, στον όρθρο): το αναστάσιμο απολυτίκιο ή το απολυτίκιο του αγίου της ημέρας ή της εορτής της ημέρας και το απολυτίκιο του αγίου, στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός.

Στη συνέχεια ψάλλουμε τον **Τρισάγιο Ύμνο** *(Άγιος ο Θεός, Άγιος Ισχυρός, Άγιος Αθάνατος, ελέησον ημάς),* που έχει μεγάλη δογματική σημασία, γιατί έτσι ομολογούμε ότι πιστεύουμε στην Αγία Τριάδα, που είναι ο Θεός της αγάπης.

Ο Τρισάγιος Ύμνος λέγεται έτσι επειδή περιέχει τρεις φορές τη λέξη «άγιος». Αναφέρεται

---

* Ερμηνεία του αγίου Νικολάου Καβάσιλα (14ος αιώνας), από το περίφημο έργο του «Ερμηνεία της θείας Λειτουργίας», έκδοση Ιεράς Μονής Παρακλήτου Ωρωπού – υπάρχει και στο Διαδίκτυο: http://www.oodegr.com/oode/pateres1/nik_kavasilas/erm_theias_leit1.htm.

στην Αγία Τριάδα: «*άγιος ο Θεός*», εννοείται ο Πατήρ, «*άγιος Ισχυρός*» ο Υιός, «*άγιος Αθάνατος*» το Άγιο Πνεύμα. Κλείνει με το «*ελέησον ημάς*» και όχι «ελεήστε ημάς», επειδή τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδας είναι Ένας Θεός (ενωμένα με την ουσία του Πατέρα – δηλ. το άυλο και αιώνιο βασικό στοιχείο που Τα κάνει να υπάρχουν – και με την άπειρη αγάπη Τους) και όχι «τρεις Θεοί».

«*Το "Άγιος, άγιος, άγιος…" αποτελεί τον ύμνο των αγγέλων (Ησαΐας κεφ. 6, στίχ. 3). Και τα "Θεός", "ισχυρός" και "αθάνατος" είναι λόγια του προφήτη Δαβίδ: "Εδίψησεν η ψυχή μου προς τον Θεόν, τον ισχυρόν, τον ζώντα" (Ψαλμός 41, στίχ. 3). Ψάλλουμε τον Τρισάγιο Ύμνο μετά την είσοδο του Ευαγγελίου, για να διακηρύξουμε πως, με τον ερχομό του Χριστού, άγγελοι και άνθρωποι ενώθηκαν και αποτελούν πλέον μία Εκκλησία*» (άγιος Νικόλαος Καβάσιλας).

Συνεχίζουμε με τον **Απόστολο,** τον οποίο διαβάζει ο αναγνώστης. Είναι ένα απόσπασμα από **επιστολή του αποστόλου Παύλου** (ο απόστολος Παύλος έστειλε επιστολές, δηλ. γράμματα, στους χριστιανούς διαφόρων πόλεων, όπως στην Κόρινθο, τη Θεσσαλονίκη, τη Ρώμη, την Έφεσο κ.λ.π., αλλά και σε συνεργάτες του, όπως ο άγ. Τίτος, ο άγ. Τιμόθεος κ.ά. –από τα γράμματα αυτά σώζονται μέσα στην Καινή Διαθήκη δεκατέσσερα) ή από **επιστολή άλλου αποστόλου** (στην Καινή Διαθήκη σώζονται δύο επιστολές που έστειλε ο απόστολος Πέτρος, τρεις που έστειλε ο απόστολος και ευαγγελιστής Ιωάννης και από μία που έστειλαν δύο από τα παιδιά του αγ. Ιωσήφ, του θετού πατέρα του Χριστού, ο άγιος Ιάκωβος ο αδελφόθεος και ο άγιος Ιούδας –όχι βέβαια ο Ισκαριώτης) ή από τις **Πράξεις των Αποστόλων,** ένα βιβλίο που έγραψε ο ευαγγελιστής Λουκάς και υπάρχει κι αυτό στην Καινή Διαθήκη, όπου εξιστορείται η δράση των αποστόλων, και κυρίως του Πέτρου και του Παύλου, και ο αξιοθαύμαστος τρόπος ζωής των πρώτων χριστιανών.

Ο Απόστολος συμβολίζει το κήρυγμα των αποστόλων σε όλη τη γη, και, την ώρα που τον διαβάζουμε, ο παπάς θυμιάζει από την Ωραία Πύλη, αλλά κανονικά δεν αφήνει τα κουδούνια του θυμιατού να χτυπάνε, επειδή αυτά τα κουδούνια συμβολίζουν τους αποστόλους –τώρα λοιπόν, που έχουμε τα ίδια τα λόγια των αποστόλων, τι χρειαζόμαστε το συμβολικό χτύπο;

Οι χριστιανοί μπορούν να κάθονται κατά τη διάρκεια του αποστολικού αναγνώσματος, αλλά καλό είναι να σηκωθούν όταν ο ιερέας βγει να θυμιάσει.

Τέλος, μετά τον Απόστολο, έρχεται η ιερή ώρα που ο ιερέας βγαίνει στην Ωραία Πύλη (ή ο διάκονος, δηλ. ο «διάκος», αν υπάρχει, ανεβαίνει στον άμβωνα – ένα υπερυψωμένο σημείο στο ναό – ή στο δεσποτικό θρόνο) και διαβάζει το **Ευαγγέλιο**. Είναι ένα απόσπασμα από κάποιο από τα **τέσσερα Ευαγγέλια.** Το ακούμε οπωσδήποτε όρθιοι (εκτός σοβαρής ασθένειας), για να έχουμε στο νου μας ότι η προσέγγιση του Θεού χρειάζεται ζήλο και ετοιμότητα, ενώ πολλοί γονατίζουν κάτω από το Ευαγγέλιο, για να πάρουν ευλογία.

Συμβολίζει **το ίδιο το κήρυγμα του Χριστού.** Εκείνη την ώρα είναι σαν να βγαίνει ο ίδιος ο Χριστός στην Ωραία Πύλη και να διδάσκει.

Ο ιερέας έχει πει: «*Σοφία. Ορθοί ακούσωμεν του αγίου Ευαγγελίου. Ειρήνη πάσι!*» [να έχουμε σοφία (για να καταλάβουμε) και ν' ακούσουμε όρθιοι το άγιο Ευαγγέλιο. Ειρήνη σε όλους], και ο ψάλτης (δηλ. ο λαός) τού απαντά: «*Και τω πνεύματί σου*» (και στην ψυχή σου – να έχεις ειρήνη).

Έτσι τελειώνει το πρώτο μέρος της θείας λειτουργίας, για ν' αρχίσει το δεύτερο μέρος, το μυσταγωγικό, που ολοκληρώνει τη σχέση Θεού και ανθρώπου με τη συμμετοχή στη Θεία Μετάληψη. Σ' αυτό θα αναφερθούμε, Θεού θέλοντος, στο επόμενο τεύχος της έκδοσής μας.